

Wspomnienia

Tadeusz Namowicz

17 VII 1938-13 VI 2003

Profesor Tadeusz Namowicz zaistniał aż w dziewięciu tomach zbiorowych, wydanych pod moją redakcją w Polsce oraz w Niemczech w latach 1979-2003. Ukazało się w nich dwanaście jego studiów z obszarów szczególnie Mu bliskich: oświecenia i romantyzmu, instrumentalizacji literatury niemieckiej w Trzeciej Rzeszy, wschodniopruskiej literatury regionalnej czy wreszcie tematu polskiego w literaturze niemieckiej. W roku 2001 wreszcie, jako tom trzynasty Poznańskiej Biblioteki Niemieckiej, ukazał się w opracowaniu Tadeusza Namowicza oraz z jego wprowadzeniem, potężny tom *Państwo a społeczeństwo. Wizje wspólnot niemieckich od oświecenia do okresu restauracji*. Byliśmy sobie bliscy metodologią i warsztatem badawczym, aczkolwiek zainteresowania nasze w obrębie epok były w części zróżnicowane¹.

Dane mi było uważać go za swego przyjaciela. Poznaliśmy się w roku 1956, na pierwszym roku studiów germanistycznych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Pięć lat studiów, a zwłaszcza wspólny żywot studencki w czteroosobowym pokoju, najpierw w domu akademickim przy ulicy Dożynkowej, a następnie przy ulicy Stalingradzkiej (dziś Aleje Niepodległości), dało początek więzom koleżeńskim, które przetrwały wszelkie zawirowania dziejowe.

Tadeusz Namowicz był człowiekiem wyjątkowym. Obce mu było ambicjonerstwo, megalomania i bylejakość. Cechowała go obowiązkowość i rzetelność, sumiennosc i pracowitość. Powodował się imperatywem powinności wspólnotowej. Nie będzie przesadą wskazać na jądro tradycji owej powinności, mianowicie Maxa Webera refleksję o etyce odpowiedzialności: „Musimy sobie uświadomić, że wszelkie zorientowane etycznie działanie może opierać się na dwóch zasadniczo różnych od siebie, przeciwstawnych i nie dających się pogodzić maksymach: może ono kierować się 'etyką przekonania' lub 'etyką odpowiedzialności'”. Profesor Namowicz kierował się wyraziście tą ostatnią.

Stąd wzięło się jego rozległe zaangażowanie i aktywność w strukturach akademickich różnego szczebla i rodzaju, nierzadko z uszczerbkiem dla samej pracy badawczej. Zanim opowiem o tej ostatniej, wspomnę o kilku chociażby polach jego aktywności organizacyjnej. Do końca swoich pracowitych dni był pracownikiem Uniwersytetu Warszawskiego, aczkolwiek w Instytucie Filologii Germańskiej pracował tylko w latach 1962-1988. Zdobywał tam kolejne stopnie naukowe, pełniąc zarazem wiele odpowiedzialnych funkcji, m.in. zastępcy dyrektora Instytutu, członka Senatu, jak również prodziekana i dziekana Wydziału Neofilologii. W semestrze zimowym 1981/82 wykladał w charakterze profesora gościnnego na Uniwersytecie w Ratyźbonie. W roku 1988 profesor Namowicz złożył prośbę o przeniesienie do Instytutu Lingwistyki Stosowanej; jego prostolinijność i prawdomówność nie pozwalały mu na tolerowanie określonych „stosunków międzyludzkich” w dotychczasowym miejscu pracy. W roku 1989 nadany mu został tytuł profesora nadzwyczajnego, a w sześć lat później profesora zwyczajnego. W Instytucie Lingwistyki Stosowanej pełnił wiele funkcji, m.in. wicedyrektora Instytutu i kierownika Zakładu Kulturoznawstwa Stosowanego.

¹ Pełną bibliografię prac Tadeusza Namowicza zawiera zeszyt „Kwartalnika Neofilologicznego”, jemu poświęconego, por. *Spis publikacji profesora Namowicza*, „Kwartalnik Neofilologiczny” L (2003), z. 1-2, s. 41-53.

W 1993 roku profesor Namowicz został wyróżniony prestiżową nagrodą fundacji Alexandra von Humboldta, za zasługi i osiągnięcia naukowe w dziedzinie historii literatury niemieckiej oraz organizacji germanistyki polskiej. Był niewątpliwie człowiekiem nieprzeciętnie aktywnym w całym środowisku akademickim. Od 1992 roku redagował dział literaturoznawczy „Kwartalnika Neofilologicznego”, pełnił funkcję członka redakcji periodyku „Wiek Oświecenia”, w 2001 roku został wybrany na wiceprzewodniczącego Międzynarodowego Stowarzyszenia Germanistów (IVG). Przez wiele lat pełnił funkcję sekretarza Stowarzyszenia Germanistów Polskich, które dzięki niemu nabrało wigoru. W 1999 roku otrzymał nominację na zastępcę przewodniczącego Wydziału I Nauk Społecznych PAN. Obowiązki te pełnił do końca 2002 roku.

Podobnie miała się rzecz z jego aktywnością naukową. Do ostatnich dni swego życia pracował nad kolejną publikacją, mianowicie nad monografią o miejscu Herdera w naszej współczesności. Miała się ukazać w nowej serii Stowarzyszenia Kulturowego Borussia, z którym był emocjonalnie związany. Z czeluści jego laptopa udało się niedawno odzyskać duże fragmenty tej (pośmiertnej) monografii; jest zatem duża szansa, iż ukaże się ona (acz) w niepełnym kształcie.

Na całokształt dorobku profesora Namowicza składają się – opublikowane w wydawnictwach niemieckich i polskich – cztery monografie, ponad dwadzieścia publikacji zbiorowych i tomów edytorskich, ponad sto pięćdziesiąt studiów i artykułów oraz osiemdziesiąt drobniejszych artykułów i recenzji. Wszystkie artykuły i studia opublikowane zostały w liczących się polskich i zagranicznych periodykach naukowych. To nie przypadek, że w dorobku profesora Namowicza natknąć się można na liczne opracowania o charakterze edytorskim. Nade wszystko cenił bowiem bliski kontakt z tekstem. Nie dziwi również jego twórczy udział w opracowywaniu tomów zbiorowych. Równie wysoko cenił bowiem pracę zespołową, zwłaszcza gdy dane mu było opiekować się młodszymi kolegami. (W ostatnich latach objął opieką zwłaszcza lubelski ośrodek germanistyczny).

Centralne pole szeroko zakrojonych badań literaturoznawczych i kulturowych wyznaczają tytuły czterech monografii: *Pietismus im Werk des jungen Herder* (1970), *Johann Joachim Winckelmann und der Aufklärungsklassizismus in Polen* (1976), *Die aufklärerische Utopie. Rezeption der Griechenauffassung J. J. Winckelmanns um 1800 in Deutschland und Polen* (1978) oraz *Johann Gottfried Herder. Z zagadnień przelomu oświecenia w Niemczech w drugiej połowie XVIII wieku* (1995).

Komplementarną, jeśli nie wręcz integralną część tego dorobku stanowią komentowane edycje, wydane m.in. w cenionej Bibliotece Narodowej (seria druga). Wymienię jedynie niektóre tytuły: *Filozofia niemieckiego oświecenia. Wybrane teksty z historii filozofii* (1973), Johanna Wolfganga Goethego *Wybór pism estetycznych* (1981) i *Dramaty wybrane* (1984), Johanna Gottfrieda Herdera *Wybór pism* (1987), Mosesa Mendelssohna rozprawę *O oczywistości w naukach metafizycznych* (1999), *Pisma teoretyczne niemieckich romantyków* (2000), wspomniany już tom *Państwo a społeczeństwo. Wizje wspólnot niemieckich od oświecenia do okresu restauracji* (2001), Johanna Gottfrieda Herdera *Dziennik mojej podróży z roku 1769* (2002).

Był wreszcie (współ)wydawcą naukowym wielu monografii zbiorowych i tomów pokonferencyjnych. I znów wymienię niektóre z nich: *Lessing und Probleme der deutschen und der polnischen Aufklärung* (1983), *Parallelen und Kontraste. Studien zu literarischen Wechselbeziehungen in Europa zwischen 1750 und 1850* (1983), *Literatur zwischen Revolution und Restauration. Studien zu literarischen Wechselbeziehungen in Europa zwischen 1789 und 1835* (1989), *Literatur im Kulturgrenzraum* (trzy tomy: 1992, 1994, 1997), *Upředzenia między Polakami i Niemcami* (1994), *Deutsch und Auslandsgermanistik in Mitteleuropa. Geschichte-Stand-Ausblicke* (1998), *Problemy komunikacji międzykulturowej. Lingwistyka, translatoryka, glottodydaktyka* (2000).

Z pełnym przekonaniem należy umieścić literaturoznawcze zainteresowania profesora Namowicza w polu badań interdyscyplinarnych. W swoich pomniejszych studiach i artykułach opowiada bowiem nie tylko o oświeceniu i pietyzmie, o twórczości Herdera, Heinego czy Hessego, ale również o relacjach między poszczególnymi pisarzami a oświeceniem, o pietyzmie i antyku, jakobinizmie i oświeceniu, o wątkach polskich w literaturze NRD, o stosunkach literackich polsko-niemieckich, recepcji literatury niemieckiej w Polsce okresu oświecenia i romantyzmu. Wiele studiów poświęcił recepcji twórczości Herdera. Klopstocka, Goethego w Polsce, przekładom Hamanna na język polski.

Na wysoką ocenę zasługują studia metodologiczne Tadeusza Namowicza: komparatystyczne i porównawcze, wokół polskiego i niemieckiego oświecenia i dyskursu konfesjonalizacji w piśmiennictwie oświeceniowym, o religijności i kanonach piękna w literaturze niemieckiego romantyzmu, o pojęciach kluczowych w kulturze niemieckiej i polskiej, o obszarach tabu w literaturze.

Jestem szczęśliwy, że mogłem umieścić zarówno w polskiej, jak i niemieckiej edycji tomu *Polacy i Niemcy. Historia – kultura – polityka* pod redakcją Andreasa Lawaty'ego i moją (seria Poznańska Biblioteka Niemiecka, 2003 oraz w monachijskim wydawnictwie C. H. Beck) syntetyczne teksty profesora Namowicza o oświeceniu i romantyzmie. Stanowią one pewien model porównawczego ujęcia dwu ważkich okresów w dziejach polskiej i niemieckiej kultury, swoisty testament mego przyjaciela.

Niech ta obecność trwa jako znak szczerej radości z obcowania z prawym człowiekiem, wielkim uczonym oraz pełnym uroku ironistą.

Hubert Orłowski

Stanisław Kozyr-Kowalski

9 XI 1936-1 II 2004

1 lutego 2004 roku zmarł w Poznaniu Stanisław Kozyr-Kowalski – profesor zwyczajny, kierownik Zakładu Socjologii Teoretycznej i Klasycznej w Instytucie Socjologii UAM w Poznaniu.

Socjolog własności i klasowo-stanowej struktury społeczeństwa, teoretyk społeczeństwa jako całości, badacz klasycznej socjologii niemieckiej i europejskiej oraz zachodnich teorii stratyfikacji społecznej, wybitny uczony i wychowawca kadry naukowej, oddany i zasłużony nauczyciel akademicki.

Życie

Stanisław Kozyr-Kowalski urodził się 9 listopada 1936 roku w Zdobicy w okolicach Zdobunowa na Wołyniu w rodzinie Jana (polskiego osadnika wojskowego) i Walerii (pochodzącej z mieszkającego tu od wieków w rodzie drobnoszlacheckiego) Kowalskich. („Kozyr” był później używanym przez Niego pseudonimem, którym czasem opatrywał swoje publikacje i od jakiegoś momentu uczynił składnikiem swego formalnie używanego nazwiska).

Zawierucha wojenna rozpęta na wrześnie 1939 roku spowodowała deportację rodziny Kowalskich do sowieckich łagrów w Archangielsku na Syberii, a następnie – po powrocie w rodzinne strony – przesiedlenie na Ziemię Odzyskane w rejony Pomorza Zachodniego.

Zamieszkali w Lipianach w powiecie pyrzyckim (Pojezierze Myśliborskie), gdzie Stanisław ukończył szkołę podstawową, a w roku 1954 liceum pedagogiczne w Myśliborzu.

W latach 1954-1959 studiował filozofię na Uniwersytecie Warszawskim. Jak na okres stalinowski, był to ośrodek ożywionych dyskusji ideologicznych. Znacznie szerszą niż gdzie indziej swobodę umożliwił tu głównie praktycznie wolny dostęp do tzw. prohibitów. Wykładowcami byli wówczas m.in. filozofowie Tadeusz Kotarbiński i Władysław Tatarkiewicz.

W przełomie październikowym 1956 roku entuzjastycznie opowiedział się za programem politycznym Władysława Gomułki. Uczestniczył jako słuchacz w zebraniach Galerii „Krzywego Koła” na Starym Mieście. Słuchał wykładów Stanisława Ossowskiego i Juliana Hochfelda. Praca magisterska *Socjologiczna teoria stereotypów* nawiązywała do prac Waltera Lippmanna.

Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego przydzieliło Mu stypendium naukowe. Skupił uwagę na socjologicznych i filozoficznych aspektach badań nad religią. Prace filozoficzne, etnologiczne i socjologiczne czytał już jako student w języku niemieckim, angielskim, francuskim i rosyjskim. Religii